

RADOSLAV ROTKOVIĆ

(1928 – 2013)

Stvarajući u dugom vremenskom razdoblju, još od mladenačkih dana iz ranih 50-ih godina pa sve do smrti, Radoslav Rotković je ustrajno i brižljivo modelirao svoj raznovrsni literarni svijet u svim filološkim i misaonim žanrovima. Ostavio je golem i širok stvaralački opus. Javio se u crnogorskoj književnosti prije više od 60 godina, 1948. pjesmom *Jutro u Duklji*, i od tada je uzlaznom putanjom djelovao na razne načine: kao publicista koji je redovno pratio događaje na ondašnjoj jugoslavenskoj i crnogorskoj kulturnoj sceni, kao filmski kritičar, kao književni kritičar, kao enciklopedista, kao povjesničar književnosti, kao izvorni književnik, kao povjesničar crnogorske drame i kazališta, kao socio-društveni kritičar, kao historiograf, kao kulturolog i na koncu kao političar i zastupnik u Crnogorskoj skupštini.

Uz sve to, bio je vrsni poliglota: prevoditelj s nekoliko europskih jezika (talijanskog, njemačkog, ruskog), klasičnih i antičkih jezika (grčkog i latinskog). No, u toj dugoj vremenskoj kristalizaciji i eruptivnoj stvaralačkoj širini, djelo Radoslava Rotkovića nije nikada gubilo ni na svojoj misaonoj i estetskoj ljepoti, umjetničkoj i sadržajnoj snazi, na doseg svojeg stvaralačkog oblikovanja, već se po zgusnuto-misaonim slikama, po sadržajnom "tegu i entitetu", po spletoima modernosti, filozofskim i estetičkim premisama, po "potencijalu, domašaju, kalibru i formatu" njegovo djelo izdiglo do neslučenih klasičnih razmjera, do misaono-zgusnutih premisa, dramskih tenzija, misaono-estetičkog zenita crnogorske stvarnosti, tradicije, pa možemo bez pretjerivanja reći i do svjetske moderne i klasične literature. Sve što je Radoslav Rotković do sada napisao književna kritika i teorija književnosti već je odavno ocijenila da je "sazdao grandiozno djelo koje u nasljeđu crnogorske kulture, kulture Mediterana ušlo kao neupitno". Radoslav Rotković je sigurno jedna od najkrupnijih i najosobnijih intelektualnih figura koja se javila među proučavateljima i afirmatorima crnogorske kulture u najširem smislu te riječi, još od prvih poslijeratnih godina pa do naših dana.

Rođen je 30. svibnja 1928. godine u Mojdežu kod Herceg Novoga, gdje je stekao osnovnoškolsko obrazovanje, a klasičnu gimnaziju je završio u Kotoru. Diplomirao je slavistiku na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1953, a u Beogradu je završio i Fakultet političkih znanosti 1974. godine. Doktorsku disertaciju *Bokokotorska crkvena prikazanja (XVII–XVIII stoljeće)* obranio je 1979. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Svoju radnu biografiju Rotković je započeo kao urednik rubrike za kulturu u *Pobjedi* (1954–1959); a potom je bio umjetnički direktor Lovćen-filma (1959–1965); glavni urednik TV Titograd (1966–1980); znanstveni djelatnik u Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti (1980–1981); rukovoditelj Odjeljenja za društvene nauke Leksikografskog zavoda Crne Gore (sve do penzioniranja 1988. godine). Zvanje znanstvenog savjetnika dobio je 1984. Kao poliglota i poznavatelj stranih jezika, te klasičnih (latinskog i grčkog), prevodio je i priređivao djela starih crnogorskih pisaca iz Boke Kotorske – Ljudevita Paskovića,

Ivana Antuna Nenadića, Ivana Bone, Đorđa Bizantija, Krsta Ivanovića, Stefana Zanovića i Stefana Mitrova Ljubiše.

Bio je član (do 1989) i više puta predsjednik ili tajnik Udruženja književnika Crne Gore, član Jugoslavenskoga nacionalnog komiteta za Enciklopediju europske kulture ranoga srednjeg vijeka, član Redakcije za Crnogorsku enciklopediju DANU i sl. Bio je član Crnogorskoga PEN centra, Matice crnogorske, Dukljanske akademije nauka i umjetnosti (gdje je bio predsjednik Odjeljenja za jezik i književnost), Instituta za crnogorski jezik i jezikoslovlje "Vojislav P. Nikčević" na Cetinju te suradnikom Instituta za crnogorski jezik i književnost u Podgorici. Bio je član redakcija časopisa *Lingua Montenegrina*, *Quest* i *Komuna*. Dobitnik je: Ordena rada sa zlatnim vijencem (1984); Nagrade oslobođenja Titograda (1966); nagrada za TV reportaže na Festivalu u Portorožu: Nagrade za ekologiju (1974); Nagrade Udruženja književnika Crne Gore za najbolju knjigu u 1976. godini (*Crnogorsko književno nasljeđe*); Vijenca Petrovića, priznanje DANU "za izuzetne zasluge u afirmaciji crnogorske (dukljanske) nauke i kulture" (2002). Tek u poznim godinama dobio je najviše crnogorsko državno priznanje Trinaestojulsku nagradu 2010. godine za knjigu *Jezikoslovne studije*. Preminuo je u Risnu 8. rujna 2013.

Dvotomne monografije *Bibliografije dr. Radoslava Rotkovića* upućuju na zaključak da je riječ o posve osobitoj, neumornoj ličnosti suvremene crnogorske kulture i znanosti. Rotković je ispisao na desetine svezaka – romana, drama, pripovjedaka, pjesama, književnih i kazališnih kritika, scenarija, osvrti i komentara, reagiranja, eseja, enciklopedijskih anotacija i jedinica te historiografskih, književnopovijesnih i jezikoslovnih studija.

Izuzmemo li njegov beletristički opus (čine ga desetak romana i drama), Rotkovićev znanstveni opus kritičar Aleksandar Radoman kronološki je, u grubim obrisima, podijelio na tri razvojne faze: prvu koja obuhvaća pedesete i šezdesete godine XX. stoljeća u kojoj djeluje, uz značajnije kritičare tog vremena (Boža Bulatovića i Milorada Stojovića), kao književni kritičar. On slovi za utemeljivača moderne novinske kritike u Crnoj Gori. Smjelih zapažanja i lucidno formuliranih ocjena recentnih tekstova domaće i strane provenijencije, Rotkovićeve kritike osigurale su mu status pouzdanog i uvijek angažiranog analitičara suvremenih književnih tokova. Drugi period proteže se na sedamdesete i osamdesete godine u kojemu se Rotković afirmira sve više kao povjesničar književnosti: objelodanjuje studije i monografije, priređuje brojna izdanja i antologije. U trećem, najdužem periodu (posljednje decenije XX. i prve decenije XXI. stoljeća), Rotković se dosljedno bavi historiografskim i suvremenim temama.

Ocjenjujući to najduže razdoblje njegova djelovanja književni kritičar Radoman je zapisao: "Crna Gora, njena kulturna, književna i politička povijest, za svih šest decenija Rotkovićeva stvaralaštva, centralna su preokupacija njegova 'pjevanja i mišljenja'. Uz brojne književne, pozorišne i filmske kritike, potpisane Rotkovićevim imenom, koje sriječemo u jugoslavenskoj periodici prvih decenija nakon Drugoga svjetskog rata posebnu pažnju danas izazivaju njegove polemike i reagovanja na pokušaje negiranja ili posvajanja crnogorske kulture i temeljnih identitetskih vrijednosti. Tako već 1956. godine u tekstu *Razgovor neugodni* kritikuje praksu svrstavanja crnogorskih pisaca u srpske antologije. Deceniju kasnije, 1967, reaguje

na izjavu sekretara Matice srpske Živana Milisavca da je postojanje crnogorske književnosti politički a ne naučni problem. Rotković, istina, nije bio sasvim usamljen, pripadao je grupi crnogorskih intelektualaca (braća Radojević – Radoje i Danilo, Vojislav P. Nikčević, Dragoje Živković i dr.) koji su od kraja šezdesetih godina snažnije afirmisali autohtonost crnogorskoga nacionalnog identiteta, no ta je borba bila osuđena na izvaninstitucionalno djelovanje, a njeni protagonisti proskribovani i sumnjičeni za ‘nacionalističke tendencije’. Činjenica da su znanstvene koncepcije te grupe kulturnih radnika danas postale dio oficijelne crnogorske historiografije, povijesti književnosti i jezikoslovlja, nije bitno utjecala na tretman njihovih kreatora. U suvremenim okolnostima društvene legitimizacije antidržavnih koncepcija, za te je autore i danas rezervirana etiketa ‘ekstremizma’ i nacionalizma”.

Sedamdesetih i početkom osamdesetih godina XX. stoljeća Rotković je bio usmjeren na proučavanje i sistematiziranje starijih perioda crnogorske književnosti. Ta su istraživanja rezultirala obranom doktorske disertacije o bokokotorskim crkvenim prikazanjima (1979), objavljivanjem knjiga iz područja povijesti književnosti *Crnogorsko književno nasljeđe I* (1976) i *Tragajući za Ljubišom* (1982), sinteze *Pregled crnogorske literature; Od najstarijih vremena do 1918. godine*, brojnih priređenih izdanja pisaca XVII, XVIII i XIX stoljeća, kao i koautorske *Antologije crnogorske književnosti IX–XX vijeka* (1976. (Branko Banjević, Radoslav Rotković, Čedo Vuković, Sreten Perović i Milorad Stojović). Tu je prvi put crnogorska književnost cjelovito obuhvaćena, *in continuo*, od samih početaka pismenosti do suvremenoga doba. Ujedno to je bio i povod za gnjevni obračun i napade publicista koji su uslijedili u zagrebačkom *Oku*. Kritizirajući koncepciju Rotkovićeve antologije, Jevrem Brković nudi svoj nacrt crnogorske literature: "Iznenadio me onaj deveti vijek i svi oni vjekovi do početka devetnaestog. Po meni crnogorska književnost počinje od Petra Prvog Petrovića Njegoša i njegovih Poslanica." Na takve neznanstvene objave odgovorili su Milorad Stojović i Radoslav Rotković. "Svaki narod ima neotuđivo pravo da prihvati kao svoje nasljeđe ono što je sam, na svome tlu, bez obzira na okupacije i režime, stvarao u toku stoljeća. Ako bi se pojam crnogorske književnosti vezivao za naziv Crna Gora, i tada bi trebao 'sići' do XIV vijeka. U čemu je principijelna razlika između odvojenosti Dalmacije od zaleđa, na jednoj strani, i Boke i prirodnog, ekonomskog, etničkog zaleđa na drugoj strani?" – zaključuje Rotković.

Rotković je osamdesetih godina minuloga stoljeća priredio dvije književne antologije, jednu hrestomatiju (sa Sretenom Perovićem), jedan izbor izvora i legendi i učestvovao u priređivanju kritičkoga izdanja *Istorije o Crnoj Gori vladike Vasilija Petrovića*. Devedesete godine XX. i prve decenije XXI. stoljeća, pored angažmana u politici, donijele su i njegovo intenzivnije bavljenje historiografskim temama što je rezultiralo objavljivanjem većeg broja znanstveno-popularnih publikacija u "kojima se uhvatio u koštac sa zabludama i mitovima oficijelne istoriografije i značajno doprinio oslobađanju crnogorske istoriografije iz stega tradicionalizma". Ističu se: *Odakle su došli preci Crnogoraca, Ilustrovana istorija crnogorskoga naroda* (u dva toma), *Kratka ilustrovana istorija crnogorskoga naroda, Crna Gora i Dušanovo carstvo, Velika zavjera protiv Crne Gore, Bitka na Vučjem dolu* i sl., "obilježeni jedinstvenom erudicijom i shvatanjem ukupnosti istorijskih procesa, nijesu samo dali možda i ključni doprinos promjeni crnogorske istoriografske paradigme, već

su i najširem auditorijumu ponudili uvid u zatamnjene stranice crnogorske istorije i autentično svjedočanstvo o prekomilenijumskoj hronici crnogorske države i naroda. Usprkos tome što je od dijela mlađih istoričara Rotkovićevev historiografski opus bio osporavan, njegov emancipatorski uticaj snažno je impregniran u savremeni crnogorski historiografski diskurs, a više je nego uočljiv i u radovima 'osporavatelja' (A. Radoman).

Pred kraj života Radoslav Rotković je bio zaokupljen nacionalnim projektom – pisanjem sinteze *Crnogorske književnosti od početaka pismenosti do 1852.* Monografija, zajedno s druga dva sveska (prof. dr. Novaka Kilibarde *Usmena književnost* i prof. dr. Milorada Nikčevića, *Crnogorska književnost od 1852. do 1918.*) (2012) predstavlja danas kapitalna djela crnogorske kulture. A sami svezak Radoslava Rotkovića ponajbolje je ocijenio ugledni makedonski povjesničar književnosti Naume Radičeski: "Iako je u pitanju jedno kamerno reprezentovanje i spajanje prethodnih istraživanja Rotkovića s novim saznanjima, kroz analitičko savladavanje najvećih vremenskih prostora kulture, a u tim okvirima posebno književne prošlosti crnogorskoga naroda, slivenih u jednu obimnu i kompleksnu književnoistorijsku kompoziciju, dobija se utisak da kad govorimo o njegovoj knjizi, govorimo o djelu koje ima nacionalne i enciklopedijske dimenzije i vrijednosti." I u sintetičnom prikazu Milica Lukić je u *Zadarskoj smotri* ispisala ocjenu: "Tri sveska Istorije crnogorske književnosti, uza sve ostalo, pokazatelji su ozbiljnosti, intelektualne snage i vizije mlade znanstvene institucije – podgoričkoga Instituta za crnogorski jezik i književnost – i njezina vodstva, ali i potvrda više od dva desetljeća duge suradnje crnogorskih znanstvenika potaknute projektom prof. dr. sc. Milorada Nikčevića 'Kulture u doticaju: stoljetni hrvatski i crnogorski književni identiteti'. Svakako u tom projektu, osim nekoliko istaknutih crnogorskih intelektualaca (Božidar Šekularac, Vojislav Nikčević), vodeću je ulogu imao Radoslav Rotković. Njegovom smrću crnogorska i hrvatska znanost i kultura "izgubile su posljednjeg polihistora, ličnost izuzetne stvaralačke snage i nenadmašne posvećenosti Crnoj Gori, njenoj kulturi i povijesnome identitetu. Njegov će opus generacijama koje dolaze biti nezaobilazna literatura i pouzdan smjerokaz, poput kakve višetomne Enciklopedije Crne Gore, koju je ispisivao cijeloga života, svakim novim tekstom, esejom, studijom, knjigom.

Neka mu je vječna slava i hvala!" (A. Radoman).

Milorad Nikčević